

De nostra història musical

Una figura popular: Joan Rigau (Barretó)

La considerable tradició musical de Torroella —estudiada amb deteniment en precedents Llibres de Festa Major— apar un arbre esponerós de fruita tan plaent al nostre tast que no podem resistir la temptació de reincidir en el tema segurs de la benevolència del lector.

És el nostre intent fer reviure una de les personalitats més suggestives, més típiques i pintoresques del món musical de la vila en el segle passat: la figura popular d'En Joan Rigau, conegut arreu de l'Empordà amb el sobrenom famós de Barretó, a través d'unes anècdotes plenes de graciosa estampa que ens donen fidelment la imatge del seu perfil humà tan vinculat amb la més pura essència costumbrista vilatana.

Joan Rigau fou un músic del segle passat, d'aquella època en la qual la professió exigia gent sofrerta, disposada a lluitar amb autèntic coratge, posant a prova l'enginy i l'astúcia personal amb el fi de guanyar-se bonament el pa de cada dia. Avui, temps d'un benestar social innegable —salvant sempre les obliedes excepcions— costa una mica imaginar-se les dificultats i privacions que sofriren molts dels nostres avantpassats en una època no massa allunyada. Les persones de major longevitat, que copsaren encara les espurnes d'aquella època, saben positivament l'autenticitat de la nostra afirmació. Ells recorden pla bé, per exemple, la sòbria alimentació de l'estament rural modest que es basava en els productes agrícoles bàsics, amb exclusió de la carn selecta, privilegi reservat a la gent acomodada. L'estament popular solia menjar carn de porc, que era sacrificat particularment a vegades a ple carrer, més quan un boví s'acidentava i calia occir-lo i vendre'l ràpidament a baix preu el nunci de la vila feia la corresponent crida pública i el veïnat corria envers el pas de les barques a la

riba del Ter, lloc on es venia la carn de l'animal, amb el crit de «Bou a la barca!». Algunes menges habituals antany a les taules de les llars humils casolanes avui s'han esfumat totalment com: blat de coure, farro, farinetes, llentilles, etc. així com les albergínies conservades en arns per consumir-les durant tot l'any, o les orellanes, trossos de poma assecats a l'aire i el sol que es coien amb arroç o patates. Una anècdota relacionada amb el que exposem explica que en certa ocasió una orquestra de Torroella tocava en un poblet empordanés i els músics, com era habitual, es trobaven allotjats en diferents cases particulars. En una d'elles, a l'hora del dinar, s'entaularen dos músics junts a la mateixa taula familiar i el primer en servir-se de la cassola d'arroç fumejant va procurar amb desmesura sense contemplacions —que en feia fer de coses la gana!— triar amb abundància els talls de carn fins a sobreeixir del plat. L'altre músic, per sota la taula, clavava puntades de peu a les cames del company i aquest es pensava que era una recriminació per l'abús que cometia. En realitat, però, el primer músic, més experimentat, es proposava advertir-li que els talls de carn no eren altra cosa que figues seques i que era molt millor omplenar-se el plat d'arroç.

Els músics del segle passat no podien limitar-se exclusivament per la subsistència a l'exercici de llur professió la qual donava uns guanys reduïts. Hem de pensar, a la vegada, que les orquestres no podien pas fer molts lloguers amb els mitjans de locomoció tan rudimentaris de l'època com eren les tartanes; per tant, es veien obligats a procurar-se altres elements de vida. En els llocs de preponderància del cultiu agrícola, els músics tenien el seu petit hortet, com succeïa a la nostra vila. En un dels seus descriptius escrits ho ressenya així l'admirat escriptor Josep Pla: «En tot temps, —quan la cobla no era fora— els músics amb l'aixada feinejaven per l'hort. Si plovia o la tramuntana feia xiular les canyes es posaven a sopluix o en un redós, embocaven l'instrument, feien escales o elaboraven fantasies i assajaven la seva part en les sardanes i balls». Altres músics es dedicaven a oficis artesans: sabaters, sastres, cistellers, basters, etc. Pep Ventura, com és conegut, feia de sastre, i a la nostra vila molts músics treballaven, amb preferència, de sabaters, en el sentit artesà propi de l'època, o sigui, feien sabates a mida i també la feina modesta de pegot. Josep Pardas, fill del famós dansaire Miquel, era músic i feia de sabater; també ho era el nostre popular Joan Rigau (Barretó) que aconseguí no gens menys que ésser distingit amb el pompós títol de «Proveedor de la Real Casa», com narrarem més endavant.

Sobre la figura famosa d'En Joan Rigau es contenen moltes anècdotes que palesen el seu enginy ple d'agudeses i de genuïna gràcia, dignes de recopilar-se i figurar en una antologia històrica basada sobre la vida dels més populars empordanesos noucentistes. D'on provenien els trets del seu caràcter, la imaginació viva i desperta pròpia de la personalitat d'En Joan Rigau? Segurament de l'ambient de l'època, de la necessitat imperiosa d'adaptar-se a una situació que, com hem exposat, exigia rigorosament per tirar endavant i surar l'ús de totes les facultats de la intel·ligència. En un dels primers Llibres de Festa Major, el de l'any 1929, el meu pare Josep Castells, estudia la figura d'En Joan Rigau (Barretó) explicant algunes de les seves anècdotes entre elles la més famosa que ressenya la cèlebre anada de la seva cobla a Madrid. Com que segurament molts dels lectors actuals no disposen de l'esmentat Llibre i per altra part, considerem l'anècdota digna de reproduir-se, anem a explicar-la de nou.

JOAN RIGAU (BARRETÓ)

1842 - 1890

El cèlebre viatge a Madrid de la cobla "El Barretó"

A l'any 1870 hi havia a la nostra vila dues cobles: l'antiga «La Lira» i la d'En Joan Rigau, nomenada «El Barretó». La competència era llavors aferrissada, arribant inclús a les baralles i a les enemistats personals. Per tal de mantenir el prestigi i la valorització de la cobla En Joan Rigau no dubtava en recórrer als mitjans més atrevits com el de realitzar un cèlebre viatge a Madrid, sense contracta, sense direcció i sense recursos de cap mena.

«D'aquest viatge, se n'expliquen dues versions. La primera diu que En Joan Rigau, home liberal, havia d'ésser afusellat en temps de la guerra civil carlista i que fou alliberat per les tropes governamentals. Agraïdíssim als soldats que li havien salvat la vida, va prometre formalment retre un tribut d'admiraació i de gratitud davant del rei.

L'altra versió, i probablement és aquesta la mes verídica, afirma que el mòbil que impulsà a En Joan Rigau a realitzar aquest viatge no fou altre que per afany d'anar a la conquesta de nous mèrits i per la pruija de poder dir que «El Barretó» era l'única cobla que havia entrat a palau per a donar una audició de sardanes davant del rei Alfons XII. Això no vol pas dir que En Joan Rigau, conegut el seu caràcter, no hagués tramet qualsevol fantasia, com el de l'episodi de la guerra carlina per tal d'aconseguir més fàcilment la realització dels seus propòsits, majorment si es té en compte que, de retorn a Torroella, s'alabava a tot arreu d'haver parlat llargament i a ple carrer amb el general Martínez Campos.

Sia com sia, el cas és que arribada la cobla a Madrid, En Joan Rigau, amb les seves traces i manyes, descobrí la residència d'un noble català: el comte de Foixà (1). Aquest senyor fou qui s'encarregà de gestionar l'entrada de la nostra cobla a palau. I així fou com per primera vegada, una cobla empordanesa trencava el silenci imposant d'aquelles grans sales i capgirava talment l'ambient recollit de l'històric palau dels reis d'Espanya, amb l'estridència platxeriosa de la nostra dansa.

Malgrat tot, ni l'actuació al palau, ni la coneixença amb Martínez Campos, ni la protecció del noble català, evitaren el desastre econòmic de l'atrevida empresa». En Joan Rigau enviava més tard al rei un parell de sabates —com hem dit era sabater—, i en correspondència rebia un diploma amb el títol de «Proveedor de la Real Casa». He de senyalar, particularment, que tinc molt present aquest diploma que per desgràcia pels atzars de la nostra última guerra civil va desaparèixer.

I aquesta és la gran aventura d'En Joan Rigau i la seva cobla «El Barretó» amb el cèlebre viatge a Madrid, de ressonància popular inesborrable.

(1) He de fer per la meua part, un aclariment sobre aquest punt: És probable que En Joan Rigau conegués al comte de Foixà doncs aquesta família tenia un magnífic casal a Torroella, situat a la plaça de la vila en el lloc que ocupa avui la casa Mascort.

Sardana bèl·lica

La vida d'En Joan Rigau (Barretó) va transcórrer en una de les èpoques políticament més turbulentes de la història del nostre país. En pocs anys es succeïren ininterrompudament una sèrie d'esdeveniments polítics de trascendència considerable: canvis de règim, monarquies, república; canvis de governs, revolucions, violències, guerra civil... La lluita fratricida encesa entre carlistes i liberals va afectar arreu de les terres gironines amb totes les seves greus conseqüències. El cèlebre general carlista Savalls, fill de La Pera, era el Capità General de Catalunya nominat pel pretendent al tron D. Carles; altre destacat combatent carlista fou Huguet, del Pont Major, home íntegre, espadenyer d'ofici, que acabada la guerra, rebutjant a les ventatjoses propostes que se li feren si abdicava les seves idees va preferir retornar al seu modest ofici d'espadenyer.

A l'Empordà les accions bèl·liques foren nombroses i les guerrilles carlistes anaven comanades per homes agosarats com Miquel Cambó (Barrancot), «Xico de Sallent», «El Gabaix», etc. El dia 28 de maig del 1874 la partida del «Xico de Sallent» entra a Torroella portant cinc presoners pertanyents a la columna del general Nouvilas. Joan Rigau (Barretó) tenia llavors 32 anys, la flor de l'edat, i hem de creure que va copsar plenament els atzars d'aquelles circumstàncies gràvides de perills que probablement contribuïren a la formació atrevida i resolta del seu caràcter.

El 27 d'octubre del mateix any 1874 es produeix l'acció bèl·lica més important a l'Empordà, l'atac carlista a Castelló d'Empúries dirigit pel propi general Saballs. Des de Figueres, el Governador Militar Ciriot, mana al brigadier Moya que acudeixi en socors de Castelló amb nombroses tropes. Savalls, per la seva part, destaca 300 homes a les ordres de Vilahur que queden apostats en el pont darrera tres barricades; Moya trenca el foc a mitjanit però la rèplica de l'adversari li causa vint morts. De l'acarnissada lluita en surten ferits el capdill guerriller carlista Vilahur i moren els tinents coronels governamentals Vega i Orri. A l'entrar les tropes del brigadier Moya a Castelló aquest és ferit i el general Savalls envia més forces carlistes que també entren a la població. La lluita s'esten casa per casa foradant inclús les parets per comunicar-se, fet que produeix a voltes l'enfrontament inesperat de partides contràries. Davant la inferioritat numèrica, Moya no té altre remei que capitular mentre la vila de Castelló és víctima del foc que abranda les seves cases. El propi general Savalls confessa més tard que l'atac a Castelló fou el més sagnant i terrible de la guerra civil a les nostres terres, fet que fou conegut amb el nom d'«El foc de Castelló» i que va motivar la creació d'una sardana del mateix nom original del conegut compositor Agramunt que tocaven totes les cobles de l'Empordà i que era molt celebrada. La sardana intentava descriure musicalment la violència del tema inspirador i en la interpretació hi intercalaven crits i fresses estranyes, roncar de corns i brandar desfermat de campanes. La sardana es prestava al lluïment de les cobles i produïa forta impressió als oients; era, a la vegada, una avinentesa per demostrar l'enginy del director. La cobla «El Barretó», quan la interpretava

competint a la plaça amb la cobla «Els Rossinyols», de la pròpia Castelló d'Empúries, En Joan Rigau, per fer-la més imponent i descriptiva, en el moment del fort musical, empunyava dues pistoles i engegava un raig de trets a l'aire que produïen l'astorament popular.

* * *

La festivitat del Corpus de l'any 1889 fou molt lluïda; pels vells carrers de la vila, encatifats de ginesta i flors escollides, va desfilar la processó eucarística acompanyada per l'orquestra «El Barretó». Al arribar a la plaça, En Joan Rigau va interpretar, com era llavors tradicional, el càntic religiós d'homenatge. El periòdic de l'època «El Torroellense», publicat a la vila, ho descriu així: «La orquesta de D. Juan Rigau que amenizó la festividad, dio pruebas de una experta batuta, y de poseer para las sardanas un primer tiple como hay pocos alcanzando aquel, el director, por la afinación y acierto con que cantó un aria durante la parada de la procesión en la plaza, multitud de aplausos».

Al cap de mig any, el dia 7 de gener del 1890, moria En Joan Rigau, a l'edat jovençana de 48 anys, després d'una vida curta però intensa, de fervent dedicació professional. Deixava el record indeleble de la seva figura popular, valorada amb la més pura essència típica vilatana, i musicalment un hereter que havia d'ésser continuador gloriós de la seva obra: el seu fill el mestre Pere Rigau.

Llegiu, textualment, l'acta de defunció que consta en el registre del Jutjat Municipal de la vila:

«D. JUAN RIGAU TRILL,
de 48 años de edad, natural de esta villa, y domiciliado en la misma, hijo de Domingo Rigau y de Dolores Trill, casado con Magdalena Poch, de cuyo matrimonio dejó cinco hijos llamados Marta, Pedro, Carmen, Dolores y Rogelio. Falleció el día 7 de enero de 1890».

I com a punt final d'aquest estudi sobre la figura d'En Joan Rigau (Barretó), podriem servir-nos del conegut epitafi de l'auca dedicada a un altre personatge de semblant ressonància popular:

«I ací acaba la història
Nostre Senyor el tingui en la glòria».

PERE CASTELLS